

F. H. Bradley'e Göre Metafizik Araştırmanın Ruhü

Emel KOÇ*

Özet

F. H. Bradley (1846-1924) İngiliz İdealistlerinin en ünlü, özgün ve felsefi açıdan en etkilisidir. O, XIX. yüzyılın en önemli İngiliz metafizikçisidir. Bradley metafiziği, Aristotelesçi bir biçimde, "ilk ilkelere ya da nihai doğruluklara ilişkin inceleme ya da evreni basit bir biçimde parça parça veya fragmentlerle değil, fakat her nasılsa bir bütün olarak kavrama çabası" olarak tanımlamıştır. Bradley'nin Görünüş ve Gerçeklik'in ilk paragrafında söz ettiği "ruh dinginliği" kavramı, metafizik ve metafiziğin ablaki-duygusal gerekleri arasındaki bağlantıyı bir kez daha, fakat yeni bir biçimde, doğrular. Bradley'nin ileri sürdüğü ruh dinginliği, evreni basit bir biçimde parça parça veya fragmentlerle değil, fakat her nasılsa bir bütün olarak kavramayı isteyen herhangi biri için gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Metafizik, Monizm, Mutlak, Ruh Dinginliği.

The Spirit of Metaphysical Inquiry for F. H. Bradley

Abstract

F.H.Bradley (1846-1924) was the most famous, original and philosophically influential of the British Idealists. He was the greatest British metaphysician of the nineteenth century. Bradley defined metaphysics, in the Aristotelian manner, as the study of first principles or ultimate truths or again the effort to comprehend the universe, not simply piecemeal or by fragments, but somehow as a whole.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, emelkoc20@yahoo.com.

The concept “peace of spirit”, which Bradley mentions in the first paragraph of Appearance and Reality, affirms once again—but in a new way— the connection between metaphysics and its moral-emotional requirements. “Spiritual peace”, Bradley observes, is necessary for anyone who wants “to comprehend the universe not simply piecemeal or by fragments, but somehow as a whole.”

Keywords: Metaphysics, Monism, Absolute, Peace of Spirit.

İngiliz idealistlerinin en popüler şüphesiz F. H. Bradley’dir (1846-1924). Onun düşünceleri bir yandan İngiliz empirizmi ve yararcılığına karşı geç XIX. yüzyılda İngiltere’deki reaksiyoner tavrın doruk noktasını oluştururken, diğer yandan büyük Alman düşünürleri Kant ve özellikle de Hegel’e dönüş olarak nitelendirilebilir.

Başka bir deyişle, Bradley, Kantçı araştırma çizgisini yaşatmaya çalışmasının yanı sıra mantık, metafizik ve etiğinde ise Hegel’den yola çıkarak “Mutlak” olarak adlandırdığı bir birliği tanımlama çabası içerisinde olan bir düşündürdür. (Trombley 2013:116)

İngiliz filozoflarının genelde metafizikten sakınan bir eğilim sergiledikleri ve konularına pragmatik yaklaşımlarıyla dikkat çektikleri durumda, Bradley düşünceleri itibarıyla farklı bir yer tutmaktadır. O önemli bir metafizikçidir. Bradley, metafizik sistemini sunduğu *Görünüş ve Gerçeklik* (Appearance and Reality) (1893) adlı yapıtında seleflerinden esaslı bir biçimde farklılık gösteren bir teori sunar. Adı geçen yapıt, İngiliz felsefesinde mutlak idealizmin en önemli ifadesi olarak kabul edildiği gibi, geleneksel tarzdaki metafiziğin de son örneği olarak düşünülmektedir.

Bradley, ilk yapıtı olan *Kritik Tarih’in Önkabuller’ini* (The Presupposition on Critical History) 1874 yılında, *Ahlâk İncelemeleri’ni* (Ethical Studies) ise 1876’da yayımlar. *Ahlâk İncelemeleri’nde* onun metafizik düşüncelerinden birinin ilk oluşumunu görebilmek mümkündür: Evren, ahlâki dünya gibi “farklılık içerisindeki bir birliktir.” Bu birliğin öğeleri, kendilerinden daha kapsamlı bir “Bütün’e ait oldukları ölçüde gerçektirler.

Ahlâk İncelemeleri’nden yedi yıl sonra Bradley, *Mantığın İlkeleri* (The Principles of Logic) (1883) adlı yapıtını yayımlar. Bu yapıtta mantığın temel birimleri olarak terim, kavram ya da kategoriler yerine yargıyı göz önünde bulundurarak, her yargının “Gerçeklikle ilintisi bulunduğu” ve yargıların dile getirmeye çalıştıkları gerçekliğin, daha geniş bir bağlamdan ayrılmış bir parça olduğuna dikkat çeken Bradley, dolayısıyla bütünüyle koşulsuz/kategorik bir yargının bulunamayacağını, yargıların doğruluklarının onların ötesinde bulunan şey tarafından koşullandırılmış olduğunu ifade eder.

Zaman içinde mantık alanındaki düşüncelerini daha verimli hale getirmek ve tamamlamak isteyen Bradley 1893 yılında alt başlığı “*Metafizik Bir Deneme*” adını taşıyan *Görünüş ve Gerçeklik* adlı yapıtını yayımlar. Adı geçen yapıt, Batı’da plüralist bir metafiziğe yönelik en yoğun kritikleri içeren bir çalışma olması açısından önemlidir.

Başka bir deyişle, Bradley kendi “monist idealist” dünya görüşünü “karşı konulamaz iki ya da üç “a priori argüman” ile desteklenen basit bir genel doğruluk olarak” (Wollheim 1959:47) ileri sürmemiş, *Görünüş ve Gerçeklik*’te ayrıntılarıyla serimlendiği üzere, ona, plüralistlerle hesaplaşmalarına bağlı olarak dolambaçlı ve kritik bir yoldan ulaşmıştır.

Bu çalışma, Bradley’nin “ruh dinginliğini” gerektiren ve tam bir özveriyle çalışılması gereken bir alan olarak söz ettiği, metafizik alanda inceleme yapmanın doğasını ve inceliklerini, Bradley’nin bakış açısından, ele almak amacındadır.

1. Metafizik Teriminin Kökeni

Metafizik terimi eski Yunancada “sonra”, “ötesi”, “ondan sonra gelen” gibi anlamlara gelen meta(ta) ile “fizik” ya da “doğa” anlamına gelen “physika” sözcüğünün “meta ta physika” biçiminde birleşimiyle oluşturulan ve sözlük anlamı itibarıyla “fizikten sonra” “fizikten öte” manalarına gelen bir terimdir.

Aristoteles’in “ilk felsefe” (prote philosophia) adını verdiği “Bütün varolanlar için ortak ilkeleri” araştıran yapıtı, sonradan Aristoteles’in yapıtlarını bir araya toplarken Rodoslu Andronikos tarafından doğa bilimlerine ilişkin çalışmalarından yani “Fizik”ten (physika) sonraya konulduğu için bu yapıt “fizikten sonra” “fizikten öte” anlamına gelen “Meta ta physika” (fizik ötesi) adını almıştır. İlk olarak Yeni Platoncular ise rastlantıyla verilen bu adın içerik bakımından “Doğayı aşan” anlamına dikkat çekmişlerdir. (Akarsu, 1979:79)

Bu suretle kavram ilk kez MÖ I. yüzyılda Rodoslu Andronikos tarafından kullanılmış olup, metafizik kavramına Aristoteles’te rastlanmamaktadır. O, varlığın bilimini belirtmek üzere, aralarında ayırım yapmaksızın, “bilgelik” (sophia), “felsefe” (philosophia), “ilk felsefe” (prote philosophia), “teoloji” (theologia) deyimlerini kullanmıştır. (Aristoteles 1985:9) Ancak Aristoteles’ten sonra metafizik terimi Aristoteles’in “ilk felsefe” adını verdiği köklü nedenler araştırmasına karşılık gelmek üzere kullanılır hale gelmiştir. Aristoteles teorik düşünen filozof için, öncelikle doğal ve duyuşal dünyada varolanların doğasını ve özelliklerini araştırmak ve ikinci olarak da, “Varlığın, varlık olmak bakımından” karakteristiklerini serimleyip, “hareketten bağışık olan tözün” veya şeylerin en gerçeği olan şeyin ya da doğal dünyadaki her şeyin kendisine nedensel olarak bağlı bulunduğu akledilir gerçekliğin özünü incelemek gibi iki görevi birbirinden ayırmıştır. Bunlardan ilki “ikinci felsefe”yi oluştururken, Aristoteles’in aynı zamanda “teoloji” olarak gönderme yaptığı ikincisi ise aşağı yukarı onun metafiziğinin konusunu oluşturmuştur.” (Walsh 2001:2)

2. Bradley'e Göre Metafizik

Bradley, metafiziği pek çok XIX. yüzyıl ve erken XX. yüzyıl ders kitaplarında ortak bir biçimde tekrarlandığı üzere Aristotelesçi bir biçimde “ilk ilkelere ya da nihai doğruluklara ilişkin inceleme ya da evreni basit bir biçimde parça parça veya fragmentlerle değil, fakat her nasılsa bir bütün olarak kavrama çabası” (Bradley 1897, 1:398) olarak tanımlar.

Bradley'e göre evrene ilişkin böyle bir kavrayış, “saf görünüşe karşıt bir şey olarak gerçekliği bilme girişimi” (Bradley, 1897:1), “görünümler alanını tahkik etme, her birini mükemmel bir bireysellik (individuality) ile ölçme ve onları bir gerçeklik ve değer sistemi içinde düzenleme” (Bradley, 1897:433,403) ve “fiziksel ve tinsel dünyanın bir mutlak ilkeyi çeşitli evrelerle ve derecelerle nasıl gerçekleştirdiğini gösterme” (Bradley, 1897: 318) girişimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Bradley, bir yandan metafiziğin geniş kapsamlı, genel ve nihai doğasına duyduğu ilgiyle bize Descartes, Leibniz ve Kant'ı anımsatırken, diğer yandan Aristoteles'i çağrıştıran bir biçimde özdeşlik, farklılık, birlik ve çokluk gibi problemlerin yardımıyla ilerlemeye çalışılan bir düşünürdür.

Bradley, *Görünüş ve Gerçeklik*'in başka bir yerinde ise metafiziği, ilk ilkelere ilişkin septik bir araştırma olarak tanımlamakta (Bradley 1897:524) ve İngiliz felsefesinin ilk ilkelere ilişkin septik bir araştırma tavrından yoksun olduğuna dikkat çekmektedir.

Bradley'nin yukarıda sözü edilen, genel olarak İngiliz felsefesine yönelik kritiğinden de anlaşılacağı üzere, onun için “septik bir araştırma” tarzı gayet önemlidir. “Septisizmle... tüm önyargıların farkında olma ve tüm önyargılardan şüphe etme girişimini anlıyorum. Böyle bir septisizm yalnızca emek ve eğitimin sonucudur...” (Bradley, 1897: xii) diyen Bradley'e göre, her türlü önyargılı yaklaşıma karşı “araştırma ve şüphe etme” yetimizi harekete geçirme dışında başka seçeneğimiz yoktur.

Bu sebeple Bradley'nin yönteminin en dikkate değer yönü, şüphe ve sorgulama yeteneğimizi sürekli canlı tutan “felsefi septisizm”den yararlanmasıdır. Felsefi septisizmi, “ortak-duyu septisizmi” olarak adlandırılan septisizmden ayıran Bradley, ortak-duyu septisizminin amaçtan ve tamlıktan yoksun olup, dogmatik bir tavır sergilediği yerde, felsefi septisizmin son derece ciddi ve bilinçli bir yaklaşım tarzı sergilediğine dikkat çeker.

Bradley, felsefi sorgulamanın çoğu zaman “olumlu” yönü ön plana geçmesi sebebiyle olsa gerek, felsefi septisizm ile beslenen yoğun felsefi sorgulamalar ve reddiyeler içeren bir çalışma olan *Görünüş ve Gerçeklik* adlı eserinin “özel bir anlam dâhilinde” yani olumsuz sözcüğü “aktif bir sorgulama” (Bradley 2005:xii) ve kritik etme tavrını içerdiği sürece, “olumsuz bir yapıt” olarak bile nitelendirilebileceğini belirtir.

Bu suretle önyargısız düşünme eğilimiyle hareket etmeye çalışan Bradley'nin yöntemi, incelemek istediği görüşü oluşturan belli başlı düşünceleri ele alarak, onların tecrübenin tutarlı bir yorumunu vermeye yetili olan bir "ilk ilkeler" teorisinin bir kısmını oluşturup oluşturamayacağını sorgulamak biçimindedir. (Walsh 1964:428-429) Bu eğilimle o, özdeşlik, benzerlik, bağıntı, nitelik gibi temel problemler üzerinde bir kez daha ve kritik bir tarzda düşünmeye yönelir; Bradley, felsefi septisizmi ile tutarsızlıkları apaçık ortaya koyduktan sonra, diyalektik süreçte bu tutarsızlıkların üstesinden gelmeye çalışır.

Bu perspektiften bakıldığında Bradley'nin *Görünüş ve Gerçeklik* adlı yapıtının *Görünüş* adını taşıyan ilk kitabı, doğası itibarıyla çelişkileri olan fenomenal dünyanın septik ya da yıkıcı bir eleştirisi olma özelliğiyle karşımıza çıkarken, *Gerçeklik* olarak adlandırılan ve ilkinin yapısal tamamlayıcısı olan ikinci kitap ise fenomenlerin çelişkilerinin bir biçimde uzlaştırılması gerektiği düşüncesini temele almakta ve "Mutlak"ın doğasını kavramaya yönelmektedir.

Bradley temel eserinin özel bir anlam dâhilinde "olumsuz" olarak nitelendirilebileceğini belirtse de, her olumsuzlamanın bir iddiaya bağlı olması ve bir temeli olması gerektiğini ve bu temelin de "olumlu" olduğunu ifade eder.

Doğruluk ya da gerçekliğin temel bir yönü konusunda emin olmamak imkansız olduğu için, bu anlamda radikal bir şüphenin olamayacağını belirten Bradley'e göre, "her olumsuzlama, bir temele sahip olmalıdır" (Bradley, 1922:117) ve bu temel, olumludur.

2.1. Bradley'nin Metafizik Kriteri

Bradley'e göre, felsefi septisizm ve felsefi düşünme, bilinçli bir aktivite olarak filozofa önemli sorumluluklar yüklemektedir. Zira kritik etmek, gelişigüzel bir tavır sergilemek değildir: "Düşünmek, yargılarda bulunmaktır; yargılarda bulunmak, kritik etmektir; kritik etmek ise bir gerçeklik kriterini kullanmaktır." (Bradley 1897:120)

Düşünmek ve kritik etmek, bir gerçeklik kriterini kullanmayı gerektiriyorsa, başka bir deyişle her araştırma açıkça "yönetici bir ilke" ile başlamak durumundaysa, Bradley kendisi de metafizik araştırmasına geçerliliğinden emin olduğu temel bir kriterle başlamak durumunda olacaktır. O halde Bradley'nin kriteri nedir?

Bradley, kendi gerçeklik kriterini "kendi kendisiyle tutarlılık" (self consistency) ya da "iç tutarlılık" olarak belirler. Ona göre metafiziğin temel kriteri, "tutarlılık"tır. Ama niçin tutarlı düşünmek gerekir? Bradley'e göre, bu soru sorulduğu vakit, kendi kendisini ortadan kaldıran bir sorudur. Zira biz, ancak tutarlı düşünerek, tutarlılık aracılığıyla, "Mutlak olgusuna deneyim ile ulaşabiliriz. Ancak yalnızca düşünmek de, bizi vaadedilmiş topraklara ulaştıramaz." (Thilly 2002:393) Bu durumda tutarlılığın geçerliliği sorgulanamaz, çünkü metafizik kriterin vurguladığı kesinlik, istençle değil, doğrudan doğruya zihinle ilgilidir.

Başka bir deyişle “...Metafizik pür teori olduğu için ve teori de doğası gereği zihin tarafından oluşturulması gerektiği için, burada tatmin edilmek zorunda olan yalnızca zihindir... eğer zihin memnun edilirse, sorun çözümlür.”(Bradley 1897:136)

Bradley'nin “metafizik kriteri” ilk bakışta yalnızca varsayılmış bir kriter gibi görünse de, düşüncenin bu kriterle karşı koyamayacağını Bradley, diyalektik süreç boyunca birçok kez göstermiştir. Mutlak/Nihai Gerçeklik kendisiyle çelişmeyen bir biçimdedir; işte bu, mutlak bir kriterdir. Onun mutlak olduğu ya onu inkâr etmeye çabalarken ya da ondan şüphe etmeye çalışırken onun geçerliliğini örtük olarak kabul etmemiz olgusuyla kanıtlanır. (Bradley, 1897:120,463) Zira kriterin asli değeri “zihni tatmin ediyor” (Bradley, 1897:491,509) olmasından kaynaklanır.

Hal böyle olunca, Bradley “metafizik kriterini” dünyaya ilişkin pek çok sıradan düşünceye ve gerçekliğe farklı bakış açılarına uygulamak suretiyle, zihnin ne ölçüde tatmin olduğunu araştırmaya başladığında, onların çelişkilerle yüklü oldukları için zihni tatmin edemediklerini ve çelişik yapılarından dolayı “değişen derecelerde gerçeklikten yoksun” olduklarını, yani “görünüş” olduklarını bulgulama imkânı bulur. O, buradan hareketle “kriter”ini kullanmak suretiyle varolan her şeyin içerisinde düşünüleceği, yani tüm görünüşleri kuşatan, bağıntı-üstü/ilişki-üstü olan, herhangi bir dış belirlemeye imkan vermeyen, kendisi ile tutarlı, nihai bir gerçeklik olarak “Mutlak” düşüncesine ulaşır. “Mutlak” düşüncesi, Bradley felsefesinde zihnin nihai anlamda tutarlılık gereksinimini karşılayabilmek için ortaya çıkan bir düşüncedir. Dolayısıyla Bradley felsefesinde tutarlılık, nihai noktada “kapsamlılık” ve “sistemli olma” ile birlikte düşünülme durumundadır.

Bradley bir metafizikçi olarak tercihini öncelikle teoriden yana kullansa ve teori alanında teorik standardın kesinlikle mutlak olması gerektiğini ifade ederek, teorik tutarlılığı en üst konuma yerleştirse de o, tecrübemizin pratik olan ve metafizik kriterle tam olarak uymayan yönlerini de “salt tutarlılık” adına göz ardı etmemekte; onları, varolan herşeyi anlama eğilimi ve “Bütün”e ulaşma arzusuyla Mutlak'ın her şeyi kuşatan zenginliği ve ahengi içerisinde değerlendirmektedir. Böylece Bradley felsefesinde Mutlak olanın tutarlılığına ilişkin formel standart, “her şeyi kuşatma” düşüncesiyle birlikte düşünülmelidir.

Başka bir deyişle, tutarlılık kriteri başlangıçta yalnızca formel bir düşünce olarak ortaya çıkıyor görünümü verse de, arananın yalnızca formla ilintili bir tutarlılık olmayıp, içerik bakımından tutarlılığı da beraberinde getirdiği anlaşılacak durumundadır.

3. Bradley'e Göre Metafizik Araştırmanın Ruhunu

Bradley *Görünüş ve Gerçeklik* adlı yapıtının girişine şu ifadelerle başlar: Metafizik alanında yazarın, metafiziğe karşı büyük bir ilgisi olmalıdır. Diğerlerinden daha fazla “ruh dinginliğini” gerektiren bu konuya angaje olduğun-

da, kişi kendi alanının tartışmalarına başlamadan önce dahi, kendisini bir tür mücadele içinde bulur. Kendi çalışmasına yönelik düşmanca önyargılarla karşılaşır ve kendisinininkine karşıt görünen bu önyargılara meyletme çekici olabilir. Benim giriş yoluyla söyleyeceğim sözler, genelde metafiziğe karşı peşin hükümler üzerinedir. Biz metafizikle, saf görünüşe karşıt olarak gerçekliği bilme girişimini ya da ilk ilkelere ya da nihai doğruluklara ilişkin incelemeyi, ya da evreni, basit bir biçimde parça parça veya fragmentlerle değil, fakat her nasılsa bir bütün olarak kavrama çabasını anlamakta uzlaşabiliriz. Böyle bir uğraşı, çok sayıda itiraz ile karşılaşacaktır. Böyle bir uğraşının elde etmeyi arzuladığı bilginin tamamen imkansız olduğu; ya da bir ölçüde imkan dâhilinde olsa bile, yine de pratikte yararsız olduğu; ya da tüm durumlarda eski felsefelerin ötesinde hiçbir şey istemeyeceğimiz biçiminde itirazlar işitilecektir. Ben bu argümanlar hakkında birkaç şey söyleyeceğim. (Bradley 2005:1)

Bradley'nin yukarıda aktarılan giriş mahiyetindeki ilk pasajında onun "metafizik araştırmaya ilişkin" temel düşüncelerinden bazılarını bulabilmek mümkündür. Bunlardan ilki metafizikle ilgilenen ve bu konuda yazan kişinin metafiziğe ciddi anlamda bir ilgisinin olması gerektiği ve metafizikçinin kendi alanına tüm samimiyetiyle gönlünü vermesidir. Bu durumu Bradley bir başka eserinde, "Ruhlar hiç bir yerde kan almadıkça konuşmazlar ve metafiziğin hayaletleri kendilerinin yerine geçirilebilecek hiçbir şeyi kabul etmezler. Onlar kendilerini sadece yaşamlarını kurttukları kurbanlarına gösterirler ve gölgelerle konuşmak için onun kendisinin de bir ruh haline gelmesi gerekir." (Bradley, 1914:14) ifadeleriyle dile getirir.

Bradley'e göre metafizik, diğerlerinden daha fazla "ruh dinginliğini gerektiren" bir alandır. "Ruh dinginliği" ifadesi Bradley'nin, metafizik ile metafiziğin ahlâki-duygusal gerekleri arasındaki ilişkiyi onayladığını gösterir. Bradley ruh dinginliğinin, evreni basit bir biçimde parça parça ya da fragmentlerle değil, fakat her nasılsa bir bütün olarak kavramayı isteyen herhangi biri için gerekli olduğunu ileri sürer. Ancak metafizik alandaki araştırmacı, açık ve kapsamlı bir vizyon dahilinde şeylere ilişkin geniş bir görüş elde etmeden önce, metafizikçinin ciddi bir tartışma ortamında söyleyebileceği "doğru bir sözünün olduğu" konusunda emin olmalı ve aynı zamanda o doğruyu savunmaya hazır bulunmalıdır.

Bradley metafizik bilgi söz konusu olduğunda, bu bilginin tamamıyla imkansız olduğunu tanıtlamaya hazır olan bir kişinin, bu konuda herhangi bir cevap hakkının olmadığını düşünür. Gerçekliğin, bilgimizin kendisine ulaşamayacağı türden olduğunu ifade etmek, bir gerçekliği bilme iddiasıdır; bilgimizin görünüşü aşmayı başaramayan bir türden olduğu konusunda ısrar etmek ise bizzat "aşkınlığı" gerektirir. Zira "ötedeki"ne ilişkin hiçbir fikrimiz yoksa başarısızlık ya da başarı hakkında nasıl konuştuğumuz anlaşılabilir. (Bradley 2005:2)

Bu suretle Bradley, metafizik bilginin imkânsız olduğunu iddia eden birinin hakikatte metafizik bir önerme ileri sürdüğünü ifade ederek, ondan "kardeş

metafizikçi” olarak söz eder. Kardeş metafizikçi, metafizik bilginin imkânsızlığı konusunda ısrar ederken, gerçek bilgiye dair tümel (universal) bir iddiada bulunur ve böyle bir yargı için tümel-metafizik- bir kriteri olmak zorundadır. O, Bradley’e göre, her ne kadar böyle bir bilgiyi reddetse de, metafizik meşguliyetin hizmetinde bulunmaktadır.

Bradley “metafizik bilgi” konusunda, büyük bir tevazu göstererek, kendisinin ciddi bir başarı beklentisi içinde olmadığını şu sözleriyle dile getirir: Tatmin edici bir bilginin mümkün olduğunu farz etmiyorum. Gerçeklik hakkında saptayabileceğimiz pek çok şey bu kitapta tartışılacaktır; ancak ben çok kısmi bir tatmin beklentisi içinde olduğumu hemen söyleyebilirim. Her ne kadar ben, kavrayışımızın keyif kaçırıcı bir biçimde eksik ve yetersiz olduğu konusunda emin olsam da, belli ve gerçek olan Mutlak’a ilişkin bir bilgiye sahip olduğumuza inanmakta cesurum. Fakat ben, eksik ve yetersiz olduğundan dolayı bu bilginin değersiz olduğu sonucuna kesinlikle katılmıyorum. Ve öneriyorum ki, bu konuda itiraz eden kişi, gözlerini açmalı ve insan doğasını mütalaa etmelidir. (Bradley, 2005:3)

Bradley, ne ölçüde tatminkar bilgi elde edilebileceği hususu tartışmalı olsa da, metafizik bilgisini arama arzusunun insan doğasının içgüdüsel bir parçası olduğunu ileri süren Kant gibi, evren hakkında düşünmekten kaçınmanın mümkün olmadığını ifade eder. Böyle bir düşünceyle o, yalnızca şeylerin tümünü, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, belli bir biçimde “Bütün” halinde bir araya getirmeye çalışan birini kastetmediğini, ortalama bir insanın bile çeşitli sebeplerle merak etme ve düşünme gereğini hissettiğini ifade eder.

Bu sebeple Bradley’e göre metafizik, ancak, şiir, sanat, din tamamıyla ilgi alanı olmaktan çıktığında; nihai problemlerle mücadele etme ve onları anlamaya çalışma eğilimi artık gösterilmediğinde; sır ve cazibe hissi zihinlerde amaçsızca dolaşmaya son verdiğinde ve insanlar “ne olmadığını bildiğini” sevme eğilimi göstermediğinde; kısacası, alacakaranlık hiçbir cazibeye sahip olmadığına, değersiz hale gelecektir.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Bradley’e göre metafizikten söz edildiğinde asıl mesele bizim nihai doğruluklar üzerine düşünüp düşünmediğimiz, bu konuları zihnimizde tartışıp tartışmadığımız değildir. Zira Bradley, çoğumuzun bu problemler üzerine şu ya da bu biçimde düşündüğümüzden ve bunun da muhtemelen bu şekilde devam edeceğinden emindir.

Bradley’e göre asıl mesele, metafizik araştırmanın yapılması gerektiği tarz ya da yöntemle ilgilidir: Metafiziğin iddiası şüphesiz mantığa aykırı değildir. Metafizik, insan doğasının gerçeklik hakkında düşünme ve gerçekliği kavrama isteği yönünde duruş sergiler ve o yalnızca, metafizik yapma girişiminde bulunulacaksa eğer, tamamıyla doğamızın izin verdiği kadarıyla yapılması gerektiğini iddia eder. Kendi kısmının, insan zihninin diğer fonksiyonlarının yerine geçmesi konusunda hiçbir iddiası yoktur; fakat düşünmek durumundaysak eğer, bazen uygun

bir biçimde düşünmeye çalışmamız gerektiği konusunda itirazlarda bulunur. Ve bu suretle, Bradley'e göre, metafiziğin yolu bir ikilemeyle belirlenmiş görünür. Ya şeylerin özü üzerine her düşünce yasaklanmalıdır-ki bu durumda insan doğasının en üst yönünün bir kısmıyla ilişkisi kesilir ya da daha ziyade kesilmeye çalışılır -ya da bize düşünme, fakat kesin bir biçimde düşünmeme izni verilir. Başka bir deyişle metafizik, varlığımızın diğer fonksiyonlarıyla karıştığı sürece düşünce egzersizine izin verir; ancak kendi ayırdedici incelemelerinin ilkeleriyle yönetilen, kendisinin pür gelişimi için girişimde bulunulmaz onu hemen yasaklar. Bu bir paradoks olarak görünür; zira bu, siz metafizik araştırmayı ancak "tatmin edici olmayan" bir biçimde yaptığınız sürece, içgüdüsel düşünme özleminizi doyurabilirsiniz anlamına gelir. (Bradley, 2005:4)

Dolayısıyla metafizik bilgidен söz edildiğinde metafizikle ilgilenen kişi, ilgi ve meraklarını sınırlı bir ölçüde de olsa, tatmin etmekle yetinecek midir? Yoksa kesin düşünce, kesin bilgi aşkıyla yanıp tutuşacak mıdır?

Bradley metafizik incelemenin hiçbir olumlu sonuç vermeyeceği görüşü söz konusu olsa bile, yine de metafizik araştırmanın yapılması gerektiğine dikkat çeker. Zira bizi dogmatik inançlara karşı koruyabilecek olan başka bir yol yoktur. "Bir yanda ortodox teolojimiz, diğer yanda sağduyu materyalizmimiz (Başat örnekler olarak bunları almak doğaldır.) özgür septik araştırmanın, gün ışığından önceki hayaletler gibi kaybolurlar." (Bradley 2005:5) diyen Bradley, bu türden inançları tümüyle mahkûm etmediğini, ancak onların çok ciddiye alınması durumunda doğamızda bazı hasarlara yol açacağını, ama onların "ilk ilkeler" üzerine samimiyetle düşünen bir zihinde ayakta kalamayacaklarını ifade eder. İşte bu sebeptir ki, Bradley'e göre, metafizik bütünüyle bir septisizmle sona erse bile, belli sayıdaki kişilerce çalışılmalıdır. Zira ilk ilkeler üzerine içtenlikle düşünen, tutarlı bir biçimde düşünme arzusuyla yanıp tutuşan bir zihinde dogmatik düşüncelere yer yoktur.

Bradley'nin metafizik araştırmanın gerekliliği konusunda, bizzat kendisiyle ilgili olduğunu ifade ettiği, daha öte bir sebep de vardır. O, hepimizin az ya da çok, alışılmış olgular alanının ötesine geçebileceğimizi varsayar. Şu ya da bu biçimde görülebilir dünyanın ötesinde olanla iletişim halinde gibi görüldüğümüze dikkat çeker. "Daha ötede" ya da "daha yüksek" olanı çeşitli tarzlarda keşfederiz. İşte olgular alanının ötesinde olana duyulan bu ilgi, kişiyi Tanrı'ya yönlendirir. Bradley'e göre, "Belirli kişilerle birlikte, evreni anlama yolundaki zihinsel çaba, bu suretle Tanrı'yı tecrübe etmenin temel bir yoludur. Muhtemelen bunu hissetmeyen kişi, metafiziği ne denli farklı bir biçimde tanımlamış olursa olsun, metafiziğe çok fazla itina etmez." (Bradley 2005:5-6) Her nerede bu duygu güçlü bir biçimde hissedilirse, metafizik kendisini haklı kılmış demektir.

Bu durumda Bradley'e göre başlıca amacına, adeta patika bir yoldan ulaşmaya çalışan insan, her ne olursa olsun, onu bulmaya çalışacaktır. Kişinin ne istediğini bilmesi ve onu elde edebileceği konusunda hiç şüphe duymaması zor bir teslimiyet

olsa da, bu, Bradley'e göre, bazı kişiler için "ilk ilkeler" konusunda inceleme yapmanın temel sebebidir.

Bradley ayrıca, ilk pasajda da altı çizildiği üzere, eski felsefelerin dile getirdiklerinin ötesinde bir şey istemeyeceğimiz tarzındaki itirazlara karşı da, her jenerasyonun değişen zihinsel yapısının, kendi zihnini tatmin etmek durumunda olan farklılığa gereksinim duyacağına, yeni bir şiirin olduğu kadar yeni bir felsefenin de olması için pek çok sebebin var görüldüğüne vurgu yaparak, değişiklik yapmak istediğimiz sürece, daima "yeni metafiziği" isteyebileceğimize dikkat çeker.

Bradley temel eserinin takdimine bir uyarıda bulunarak son verir. "Felsefeden doğamızın mistik¹ yönü olarak isimlendirilebilen yönünün tatmini"-belli kişilerce başka türlü elde edilemeyen bir tatmin-olarak söz ettiğini belirten düşünür, metafizikçiyi, avamın ortak olarak sahip olduğu şeyden daha yüksek bir şeyi araştıran kişi olarak ele aldığı izlenimi verebileceğini ifade eder. Böyle bir düşünce, Bradley'e göre, pek müessif bir yanılığa yani, saf zihnin, doğamızın en yüksek yönü olduğu inancına ve daha yüksek konular üzerine yapılan zihinsel çalışmanın bu sebeple daha yüksek bir çalışma olduğu yanlışına dayanır. Bradley'e göre "Şüphesiz, bir insanın yaşamı diğerininkiyle karşılaştırıldığında, İlahi olanla daha meşgul/dolu olabilir, ya da o kişi, İlahi olanı daha keskin bir bilinçle kavrayabilir; fakat hiçbir çağrı ya da araştırma yoktur ki, o Tanrı'ya götüren özel bir yol olsun. Elbette nihai doğruluklar üzerine spekülasyon tarzı, açık ve düşünceye uygun olsa da diğerlerine göre üstün değildir. (Bradley, 2005:7) Ve dolayısıyla filozof kendi alanına ne denli eğilimli olsa, ne denli emek verse de, felsefenin, manevi bir gururla, pek az şeyi haklı kılabilmesinde, onun kabahati yoktur.

Özetle Bradley Aristotelesçi bir tarzda metafiziği ilk ilkelere ya da nihai doğruluklara ilişkin inceleme ya da evreni basit bir biçimde parça parça veya fragmentlerle değil, fakat her nasılsa bir bütün olarak kavrama çabası olarak tanımlar. Bu tanım, onun metafiziğin genel ve geniş kapsamlı doğasına duyduğu hayranlık kadar, birlikli bir dünya görüşü verme arzusunu da yansıtır. Onun birlik ve bütünlük üzerindeki vurgusu, hem metafizik tanımında hem de tecrübemizin çeşitli yönlerinin kendilerinin ötesinde "her şeyi kapsayan bir Bütüne" işaret ettikleri ile ilgili argümanında açıktır. Bradley'e göre metafizik, diğerlerinden daha fazla "ruh dinginliğini gerektiren" bir alandır. Zira Bradley'nin "metafizik" ile "metafiziğin ahlâki-duygusal gerekleri" arasındaki ilişkiyi açıkça onayladığını yansıtan "ruh dinginliği" hali, evreni bir bütün olarak kavramayı isteyen kişi için gereklidir.

Bradley, metafizik bilgisini arama arzusunun ve metafiziğin değerinin insanın algılanabilir dünyanın ötesine olan ilgisi ve nihai doğruluklara yönelik çekimi de-

1 Bazı düşünürler Bradley'nin genel eğilimi itibarıyla mistik olup olmadığının kolaylıkla yanıtlanabilecek bir soru olmadığını ifade ederlerken, James Ward ise *Görünüş ve Gerçeklik* adlı eserin epistemolojik açıdan septik, ontolojik açıdan mistik bir görünüm sergilediğini belirtir. (Ward, 1925: 34)

vam ettiği sürece şu ya da bu biçimde devam edeceğini düşünür. Metafizik bilgisini arama arzusu, insan doğasının içgüdüsel bir parçası olsa da, “kesin düşünme” isteği ağır basanlar için, tamamıyla tatminkar bir metafizik bilginin olup olamayacağı ya da metafizik bilginin imkanı tartışmalı bir konudur. Bradley bazılarının böyle bir bilginin imkânsızlığını ileri sürerek bizzat kendilerinin de metafizik yaptıklarını ve metafizik meşguliyet içerisinde yer aldıklarını ifade eder. Metafizik bilginin imkânı konusunda Bradley, mütevazı davranarak bu alanda beklentilerinin kısmi bir tatmin elde etmek olduğunu belirtir; ancak o, tam anlamıyla tatminkar bir bilgi elde edilemese de, metafizik araştırma herhangi bir olumlu sonuçla sonuçlanmasa da, bu alandaki çalışmaların gerekli olduğunu, zira zihnimizi dogmatik inançlara karşı koruyabilecek başka bir alternatifin olmadığını belirtir. O, aynı zamanda metafizik ilginin ve diğer kişilerle birlikte, evreni anlama yolundaki zihinsel çabanın bizim için Tanrı'ya yönelmenin temel bir yolu olduğunu düşünür.

Metafizik alanda araştırma yapmanın tam bir özveri gerektirmesi, muhtemelen birkaç yıla sığacak bir iş olmaması sebebiyle, bu alanda çalışma yapmanın herkes için iyi olabileceğini düşünmediğini ifade eden Bradley'e göre, kişinin ne istediğini bilmesi ve onu elde edebileceği konusunda hiç şüphe duymaması zor bir teslimiyet olsa da, bu teslimiyet bazı kişiler için “ilk ilkeler” konusunda inceleme yapmanın temel sebebidir.

Kaynakça

- Akarsu, B., (1979). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aristoteles, (1985). *Metafizik*. (Çev.A.Arslan). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Bradley, F.H., (1897). *Appearance and Reality*. London: Oxford University Press.
- Bradley, F.H., (2005). *Appearance and Reality*. London: Elibron Classics.
- Bradley, F.H., (1914). *Essays on Truth and Reality*. London: Oxford University Press.
- Bradley, F. H., (1922). *The Principle of Logic*. London: Oxford University Press.
- Cevizci, A., (2011). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Thilly, F., (2002). *Çağdaş Felsefe*. (Çev: İ. Şener). İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Timuçin, A., (2004). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Trombley, S., (2013). *Modern Dünyaya Yön Veren 50 Düşünür*. (Çev: G. Gülbey). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Walsh, W. H.; Wilshire, B. W., (2001). “Metafizik Nedir?” içinde *Metafizığe Giriş*. (Der. ve Çev. A. Cevizci). Bursa: Paradigma Yayınları.
- Walsh, W. H., (1964). “F.H.Bradley” içinde *A Critical History of Western Philosophy* (Ed. D. J. O'Connor). London: The Free Press of Glencoe.
- Ward, J., (1925). “Bradley's Doctrine of Experience”, *Mind*, XXXIV.
- Wollheim, R., (1959). *F.H.Bradley*. London: Harmondsworth, Pelican Books.

